

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАПН УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«БАГАТОПРОФІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СВЯТОГО МИКОЛАЯ»
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
AKADEMIA PEDAGOGIKI SPECJALNEJ IM. MARII GRZEGORZEWSKIEJ
CONCORDIA UNIVERSITY OF EDMONTON
ÚSTAV ŠPECIÁLNEJ PEDAGOGIKY, PEDAGOGICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY JÁNA KOMENSKÉHO, SLOVENSKO
ЦЕНТР СЛУХОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ «АВРОРА»
ВСЕУКРАЇНСЬКА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ДАУН СИНДРОМ»

**Матеріали X Міжнародного конгресу зі
спеціальної педагогіки та психології
«БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ В ОСВІТІ ОСІБ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ:
ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ»**

(24-25 жовтня 2024 року)

УДК 376.378.147.

«БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ В ОСВІТІ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ». Матеріали X Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології. – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. – 456 с.

До збірника ввійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками X Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, «Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації» (24-25 жовтня 2024 року).

Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори.

© Інститут спеціальної педагогіки і психології
ім. М. Ярмаченка НАПН України, 2024
© Автори статей, 2024

З М І С Т

Абакумова І. В., ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	11
Андрєєва О. В., ТВОРЧА СПІВПРАЦЯ ВЧИТЕЛЯ ТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ – ШЛЯХ ДО БЕЗБАР'ЄРНОСТІ	15
Андріяшин Г. І., КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ У РОБОТІ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПРОБЛЕМАМИ	20
Андрущенко Н. В., РОБОТА ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	22
Анплєєв А. Б., ТРУДНОЦІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПОВЕРТАЮТЬСЯ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ	27
Аркадьєва О. О., ПИСЬМО: ВИВЧЕННЯ І ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЦІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОТРЕБАМИ	32
Бабяк О. О., ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	35
Балинська М. В., ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ	37
Баул Н. А., ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	42
Біланова О., ВЧИТЕЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЖЕСТОВОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	48
Бондар Н. В., КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У РОБОТІ З УЧНЯМИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	55
Богдадюк М. В., ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	54
Бродєцька А., ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНІКИ ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	60

працівниками) може забезпечити комплексний підхід до формування емоційного інтелекту у дітей з ООП.

Важливу роль відіграють групові заняття, де діти можуть обмінюватися досвідом та емоціями, також сприяють розвитку їх соціальних навичок.

Формування емоційного інтелекту та емоційної компетентності у дітей, в тому числі з особливими освітніми потребами, є необхідною умовою для їхнього психічного розвитку та соціальної адаптації.

Системний підхід до навчання та підтримки дітей з ООП може суттєво покращити їхнє емоційне благополуччя та допомогти в подоланні соціальних бар'єрів.

Список використаних джерел

1. Борщевська Г. Воля та емоції у підлітків з порушеннями психофізичного розвитку: теоретико-методологічний аспект. Харків: Вид-во Інституту технологій та виробництва, 2017. 179 с.
2. Бреус Ю.В. Феномен емоційного досвіду в структурі емоційного інтелекту. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Херсон, 2014. № 1. С. 127–134.
3. Davies, M. (1998). Emotional intelligence: In search of elusive construct. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, pp. 989–1015.
4. Bar-On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass, pp. 363–388.

Балинська М. В.

аспірантка відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
викладач кафедри спеціальної педагогіки і психології та інклюзивної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ

ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Рівень тривожності в сучасних кризових умовах, зумовлених стресогенними чинниками, зокрема воєнними діями на території нашої

Держави, стає одним з визначальних чинників у становленні особистості. Сучасні діти вимушені пристосовуватись до умов, що змінюються, долати певні труднощі та адаптуватися до нового соціального та безпекового середовища. Невизначеність та непередбачуваність майбутнього може викликати у свою чергу стан емоційної напруженості та підвищення рівня тривожності.

У зазначеному контексті на особливу увагу заслуговує підлітковий етап онтогенезу, оскільки він є важливим періодом становлення особистості. Адже він є певним перехідним періодом від дитинства до дорослості, під час якого формуються важливі психологічні новоутворення, форми поведінки, особливості емоційних реакцій, самовідношення та характер взаємодії із оточуючими. Підлітковий вік характеризується наявністю труднощів, переживань та кризових періодів. Вищезазначене може визначати підлітковий вік як період виникнення почуття тривожності та психологічного дискомфорту.

У дослідженні проблеми тривожності підлітків особливої уваги потребують діти даної вікової категорії, які мають особливі освітні потреби, зокрема тяжкі порушення мовлення (далі ТПМ). З однієї сторони наявність мовленнєвих порушень може прокувати виникнення та посилення тривожності, а з іншої – відчуття тривоги, емоційного дискомфорту та невпевненості може посилювати труднощі мовлення та комунікації підлітків. В даному аспекті важливо враховувати важливу характеристику даного вікового періоду, яка полягає у тому, що спілкування для підлітків набуває особливого значення та є ведучою діяльністю.

Актуальність даного питання посилюється тим, що ситуація у нашій країні, воєнні дії можуть стати стресогенними факторами, що мають вплив на всіх людей, особливо на психіку таких дітей, які мають особливі освітні потреби. Це у свою чергу може викликати або посилювати прояви тривоги та тривожності. Що зумовлює актуальність та важливість дослідження особливостей генези виявів тривожності підлітків із тяжкими порушеннями мовлення в умовах кризових ситуацій.

Метою публікації є теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми

тривожності у підлітків із важкими порушеннями мовлення та аналіз особливості генези тривожності у підлітків із важкими порушеннями мовлення в умовах кризових викликів сучасності.

Аналіз наукової літератури показав, що дослідження тривожності завжди займало важливе місце серед наукових пошуків. Загалом тривожність є психічним станом, під час якого відчувається емоційна напруга, хвилювання, душевний дискомфорт, відчуття вразливості та невизначеності [3].

Тривожність є однією з базових емоційних реакцій, яка супроводжується психологічною та фізіологічною симптоматикою. З точки зору психології тривожність є емоційною реакцією на небезпеку, якій притаманна невизначеність, відчуття безпомічності та страх перед тим, що невідоме. Таким чином можна відмітити, що тривожність не має чітко визначеного предмету. З біологічної точки зору тривожність є реактивним станом і має ряд фізіологічних проявів таких, як пришвидшене серцебиття, поверхнєве дихання, тремтіння, відчуття слабкості, тощо.

Важливими для особистості є навички долати життєві труднощі для того, щоб адаптуватися до нових умов, виконувати свою діяльність та взаємодіяти із оточуючими. Загалом життя без тривожності, повної її відсутності важко уявити. В певній мірі тривожність притаманна кожній людині. Більше того, оптимальний рівень тривоги забезпечує успішну адаптацію до умов реальної дійсності. Це проявляється в тому, що людині важливо те, чим вона займається, проте ця тривога не заважає виконувати їй повсякденні завдання і не завдає постійного відчуття дискомфорту. Якщо ж людині властивий надмірно високий рівень тривоги, то це може проявлятися в дезорганізованій поведінці, тривалих негативних емоціях та переживанні травмуючої ситуації.

Питання про природні передумови особистісної тривожності надзвичайно складне. Причини особистісної тривожності можна розглянути на декількох рівнях: соціальному, психологічному та психофізіологічному. Перший соціальний рівень включає в себе певні соціальні проблеми, труднощі у спілкуванні, комунікації та соціальній взаємодії. На психологічному рівні

особистісна тривожність пов'язана із самооцінкою, сприйняттям себе. На третьому психофізіологічному рівні особистісна тривожність зумовлюється чинниками, що пов'язані з особливостями функціонування центральної нервової системи [5].

Загалом необхідно відмітити, що тривожність є притаманною підлітковому віку. Як стійка особистісна риса тривожність формується саме в підлітковому віці. Саме це зумовлює потребу пошуку ефективних шляхів профілактики та подолання тривожності у підлітків. Провідною діяльністю в підлітковому віці є спілкування.

Саме в підлітковому віці особливого значення набуває міжособистісне спілкування, виняткового значення набуває спілкування саме з однолітками, які стають референтною групою для підлітків. Спілкуючись з однолітками, підлітки здобувають необхідні знання про життя. Для підлітків дуже важлива думка групи, до якої вони належать. Саме перебування в певній групі додає йому додаткової впевненості. Ізоляція підлітків від груп, що може посилюватись під час кризових часів суспільства, зміни місця проживання та кола спілкування, переходу до дистанційної форми навчання, може призвести до зростання відчуття тривоги.

Окремої уваги у межах дослідження генези тривожності потребують підлітки з особливими освітніми потребами, зокрема тяжкими порушеннями мовлення. Окрім комунікативних бар'єрів у дітей з порушеннями мовлення виникають інші психічні наслідки, специфічні особливості емоційно-вольової, мотиваційної, особистісної сфери, які ускладнюють взаємодію, спілкування та процес адаптації [4].

За даними дослідження, що описано в роботі Annabel Burnley (2023), діти, які мають порушення розвитку мови відчують у шість разів вищий рівень тривожності та вдвічі вищий рівень депресії, ніж у їхніх однолітків із нормотиповим розвитком, а також мають нижчу самооцінку та підвищені труднощі у спілкуванні з однолітками. Саме тому розуміння генези та особливостей проявів розладів розвитку с особистості, зокрема тривожності, у

дітей із тяжкими порушеннями мовлення є ключовим для розробки програм психолого-педагогічної підтримки, спрямованих на запобігання ескалації цих розладів [1].

Для категорії дітей із тяжкими порушеннями мовлення тривожність може бути як фактором, що виникає саме на фоні мовленнєвих труднощів, і з'являтися чи підвищуватися внаслідок труднощів у спілкуванні, взаєморозумінні, відчуття своєї відмінності від інших (що актуально в підлітковому віці). При цьому тривожність в свою чергу може і посилювати прояви мовленнєвих труднощів. Діти з ТПМ із вираженою тривожністю можуть уникати контакту та спілкування, очікуючи ситуацію невдачі від процесу комунікації та взаємодії з оточуючими.

Важливим аспектом дослідження генези тривожності є особливості сучасного суспільства, об'єктивної реальності, в якій живуть та розвиваються підлітки. Поширеність та інтенсивність тривожної симптоматики залежить також від періоду, під час якого відбуватиметься експериментальне дослідження. Адже кризові часи (війни, соціальні й економічні кризи, природні лиха, техногенні катастрофи) загострюють багато порушень психічного та соматичного здоров'я, передусім це стосується саме тривоги [2].

Виходячи із вищезазначеного, можемо зробити висновок про те, що рівень тривожності є одним із визначальних чинників у становленні особистості. Це зумовлено зростанням стресогенних чинників, що пронизують нашу сучасність. Стан емоційного напруження та підвищення тривожності викликає необхідність пристосовуватися до умов, що змінюються, необхідність долати труднощі та адаптуватися до нового соціального та безпекового середовища.

Перспективи майбутніх наукових студій будуть мати стосунок до створення структурної моделі дослідження рівня тривожності у підлітків із тяжкими порушеннями мовлення, розкриття особливих освітніх потреб (труднощів) та необхідної підтримки для даної категорії учасників освітнього процесу.

Список літературних джерел

1. Burnley, A., St Clair, M., Bedford, R., Wren, Y. and Dack, C. Understanding the prevalence and manifestation of anxiety and other socio-emotional and behavioural difficulties in children with Developmental Language Disorder. *Journal of Neurodevelopmental Disorders* 2023. 15 (17).
2. Алексіна Н., Герасименко О., Лавриненко Д., Савченко О. Українська адаптація шкали для оцінки генералізованого тривожного розладу GAD-7: досвід діагностики в умовах воєнного стану. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2024. Вип. 11. С. 77–103.
3. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. Київ : Рута, 2001. 320 с.
4. Якимчук Г.В. Особливості психічного розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Габітус*. 2020. Вип. 20. С. 176–182.
5. Ясточкіна І. Особистісна тривожність як соціально-психологічна проблема, *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 6. С. 165–170.

Баул Наталія Анатоліївна,
практичний психолог I категорії,
Комунальний заклад «ХСШ №5»
Харківської обласної ради

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Важливою умовою ефективного здійснення **психолого-педагогічного супроводу** навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами в умовах військового стану є спільна, взаємоузгоджена діяльність адміністрації, педагогів, батьків та вихованців за для гармонійного розвитку кожної особистості.

Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами необхідно розглядати як діяльність психологічної служби, спрямовану на створення комплексної системи психологічних умов, що забезпечують успішне перебування кожної дитини в конкретному освітньому середовищі.

В умовах повномасштабного російського військового вторгнення в Україну до вже звичних запитів щодо труднощів у навчанні, адаптації дитини до нового колективу, негативних проявів у поведінці дітей, допомоги в